

Lu Hszün: Az elfeledettek emlékére

I.

Régóta meg akarok emlékezni néhány fiatal íróról – pusztán azért, mert a keserűség immár két éve emészti miattuk a szívemet, szeretném ily módon kiűzni magamból, hogy megnyugodhassam. Gorombán szólva, el akarom felejteni ezeket az ifjú embereket.

Éppen két éve, 1931. februárjában, hetedikén éjjel vagy nyolcadikán hajnalban ezt az öt fiatal írónkat meggyilkolták. Erről egyetlen sanghaji lap sem adott hírt, talán nem állt szándékukban, talán nem tartották fontosnak. Egyedül az Irodalmi Hírek cikke kockáztatott meg néhány homályos utalást. A május 25.-én megjelent 11. számban Lin Mang úr Benyomásaim Pai Mangról című cikkében így fogalmazott:

„Termékeny költő volt, aki a magyar Petőfi néhány versét is lefordította. Lu Hszün, az Áradat szerkesztője, mikor megkapta a kéziratot, írt neki, hogy szeretne vele személyesen beszélni. De mivel Pai Mang nem erőltette a hírességekkel való találkozást, végül Lu Hszün maga kereste föl, és a tőle telhető legmeggyőzőbb módon további művek írására biztatta. De az ifjú emberből hiányzott az íráshoz szükséges nyugalom. Rohant tovább az ügyeit intézni, és hamarosan ismét letartóztatták. ...”

A történet nem egészen hiteles. Pai Mang nem volt gőgös. Ő keresett föl engem, és még csak nem is azért, mintha üzentem volna érte. Én sem voltam annyira szertartásos, hogy levélben hívjak meg egy ismeretlen külső munkatársat a pusztai beszélgetés végett. Teljesen normális okból találkoztunk. Beküldte az összegyűjtött versek előszavaként megjelent, németből fordított rövid Petőfi-életrajzot, s én írtam neki, hogy juttassa el hozzám az eredetit. Egyszerűbbnek találta személyesen behozni, mint postára adni.

Húszas éveiben járó, komoly képű, eléggé sötét bőrű fiatalember volt. Nem emlékszem, miről beszélgettünk, csak arra, hogy elmondta, Hsziangsanból való, és Hszu a vezetékneve. Megkérdeztem, miért van a postáját átvevő nőnek olyan furcsa neve (fogalmam sincs már, mit találtam rajta furcsának), s azt felelte, hogy pusztai szeszélyből, ugyanis a hölgy romantikus természetű. Nem mintha ő ezzel egészen egyetértene. A többit elfelejtettem.

Aznap este összevettem a szövegét az eredetivel, és megállapítottam, hogy – egy-két apró hibán túl – egy helyen tudatosan változtatott. Szemlátomást nem tetszett neki a „nemzeti költő” kifejezés, így azt írta helyette: „a nép költője”. Másnap levelet kaptam tőle. Sajnálja – írta – hogy annyit beszélt, mikor én alig szóltam, azt is hidegen, úgyhogy most eléggé kedveszegettnek érzi magát. Válaszul megírtam neki, hogy az is természetes dolog, ha az ember első találkozáskor nem sokat beszél, viszont fordítóként nem illik saját rokon- és ellenszenvai szerint változtatni az eredetin. Mivel a Petőfi-kötete nálam maradt, elküldtem neki az én két Petőfimet, s arra biztattam, fordítson még néhány verset, olvasóinkat biztosan érdekelné. Az elkészült új fordításokat személyesen hozta el, s akkor hosszabban beszélgettünk. Az életrajzot és a fordításokat az Áradat II. évfolyamának 5. száma közölte – több szám nem is jelent meg.

Harmadszorra egy igen meleg napon találkoztunk. Zörgettek a kapun, kinyitottam, és Pai Mang állt ott. Vastag, bélelt kabát volt rajta, és csurgott róla az izzadság, úgyhogy mind a kettőnkől kitört a nevetés. Akkor aztán elmondta, hogy forradalmár, és épp akkor engedték ki a börtönből. Minden ruháját és könyvét elkobozták, a tőlem kapott két könyvet is. Azt a vastag kabátot egy barátjától kapta kölcsön jobb híján, de mindenképpen hosszú kabátra volt szüksége. Azért izzadt annyira. Nyilván erre az esetre utal Lin Mang úr, mikor azt írja: „hamarosan ismét letartóztatták.”

Nagyon megörültem, hogy kiengedték, rögtön ki is fizettem a fordítói honoráriumát, hadd vegyen nyári köpenyt magának. De elkésérített, hogy a két Petőfi-kötetem a rendőrség kezébe került – mint disznók elé a gyöngy. Az egyik a prózai írásait, a másik a verseit tartalmazta. A német fordító kijelentette, hogy az ő kötete alaposabb, mint bármelyik Magyarországon kiadott "összes". Reclam Universal-Bibliothek kiadás volt mind a kettő, úgyhogy Németországban bárhol megkaphattam volna nem egészen egy dollárért. De én kincsként őriztem, mert harminc évvel azelőtt rendeltem volt a Maruzen Könyvkereskedésnél, mikor még rajongtam Petőfiért.

A könyv annyira olcsó lévén, féltem, hogy a kereskedő meg sem akarja rendelni, így torkomban dobogott a szívem, mikor a rendelést megírtam. A két kötetet azután állandóan magammal hurcoltam; de az idővel az ember ízlése is változik, s én lemondtam róla, hogy Petőfi-fordító legyek. Viszont eldöntöttem, hogy a könyvnek

legjobb sora egy olyan ifjú ember kezében lesz, aki ugyanúgy rajong a költőért, mint én valaha. Ezért vettem oly komolyan az ajándékozást, ezért kértem meg Dzsou Si-t, vigye el Pai Mangnak a két könyvet a nevemben. Micsoda igazságtalanság, hogy a „háromstráfosnak” csúfolt sanghaji rendőrök kezébe kerültek!

II .

Nemcsak szerénységből ódzkodtam a külső munkatársakkal való találkozástól. A kínos eseteket is kerülni akartam. Hosszú évek tapasztalata megtanított rá, hogy a fiatalok, különösen a fiatal írók többnyire irtózatosan érzékenyek, és roppantul komolyan veszik magukat. Ha tehát az ember nem nagyon óvatos, hamar előállhat a kínos félreértés. Úgyhogy rendszerint kerültem őket. Ha pedig találkoztunk, természetes idegességemben röstelltem volna bármi szívességet kérni tőlük. Akkoriban az egyetlen sanghaji, akivel bátran beszélgettem és jókat nevettem, s akit néha apró személyes kérésekkel terhelni mertem, Dzsou Si volt – a két könyvet is ő vitte el Pai Mangnak.

Nem emlékszem már, mikor és hol ismerkedtünk meg. Egyszer mintha azt mondta volna, hogy Pekingben járt az előadásaimra – az nyolc-kilenc évvel korábban történhetett. Arra sem emlékszem, hogyan barátkoztunk össze. Csingjunliban lakott, tőlem négy-öt háznnyira, s így vagy úgy jó barátok lettünk.

Mikor először látogatott meg, emlékezetem szerint azt mondta, Csao Ping-funak (Békés hazatérésnek) hívják. Egy alkalommal azonban, mikor a szülőföldjén basáskodó urak elképesztő arroganciájáról beszélgettünk, elmondta, hogy egy bizonyos helybéli uraságnak megtetszett a neve, lefoglalta a fiának, neki pedig – Dzsou Si-nek – megtiltotta a viselését. Én ebből azt gyanítom, hogy a barátom eredeti neve Ping-fu (Béke és Boldogság) lehetett: ez hamarabb megtetszhetett egy vidéki nemesúrnak, mint az egyszerű fu (hazatérés).

Dzsou Si Taicsou tartományból, Ninghaiból származott – taicsoui hirtelen természetét le sem tagadhatta volna, első látásra megmutatkozott. A gyakorlati érzék is eléggé hiányzott belőle; néha a Ming-dinasztia hercegekkel dacoló, kivégzett minisztere, Fang Hsziao-dzsou jutott eszembe róla, valószínűleg nem ok nélkül.

Ő otthon dolgozott – írt és fordított – és miután jónéhányszor beszélgettünk, és jónéhány dologban egyetértettünk, Dzsou Si néhány hasonlóképpen gondolkodó

fiatalembert is elhozott magával, és megalapítottuk a Hajnali Bimbók Kiadót. Célunk az volt, hogy bemutassuk Kelet- és Észak-Európa irodalmát és a külföldi fametszet-iskolákat, mert úgy éreztük, minden tőlünk telhető támogatást meg kell adnunk ezen erőteljes, egyszerű új művészetnek. E célok jegyében adtuk ki a Hajnali Bimbók – Modern külföldi novellák és A Művészet Kertje című kötetet. Megjelentettük a kortárs japán festő, Kodzsi Kukija festményeinek kötetét is, hogy így leplezzük le Je Ling-fenet, a sanghaji sétány álművész papírtigrisét, aki minden ötletét őtőle lopta.

Hanem Dzsou Sinek nem volt pénze. A kiadó indulásához kétszázegynéhány dollárnyi kölcsönt vett föl. Ő vásárolta a papírt, ő végezte a szerkesztés túlnyomó részét, nem is szólva az aprómunkáról – a nyomdákkal való vesződésről a korrektúrázásról. Ezért aztán nem egy emberben kellett csalódnia, bosszús fintorral mesélte a kedvét szegő fejleményeket. Korai műveit borús kedély jellemzi, de az alaptermészetét éppen nem. Hittel vallotta, hogy az emberek jók. Mikor csalókról, hűtlen barátokról, vérszívó uzsorásokról meséltem neki, verejtékbe borult a homloka, és döbbsent meglepetés ült rövidlátó tekintetében.

– Lehetséges az ilyesmi? – kérdezte kételkedve. – Bizonyára mégsem...

De a Hajnali Bimbók Kiadó nem sokáig működhetett – nem részletezem az okokat – és Dzsou Si idealista kobakja életében először kőfálnak koppant. A rengeteg munkája kárba veszett, ráadásul további százdollárnyi kölcsönt kellett fölvennie, hogy a kiadó adósságait kifizesse. Ettől fogva kevesebb kétellyel hallgatta, ha kijelentettem, hogy az emberszívekben gonoszság lakik, bár olykor mégis felsóhajtott: – Lehetséges az ilyesmi? – Ám továbbra is hittel hitte, hogy az emberek jók.

A Hajnali Bimbók maradék könyveit némi pénz reményében átküldte a Holnap Könyvkereskedésnek és a Kwanghua Könyvesboltnak. És fordított, fordított, hogy törlessze a kölcsönt. Így fordította le a Kereskedelmi Kiadó részére a Dán Novellák kötetét és Gorkijtól Az Artamónovokat. Ám attól tartok, értékes kéziratok a tavalyi harcok és tűzvészek során elpusztultak.

Nyugodt derűjét végül annyira elveszítette, hogy amikor hölgytársaságban – barátnőivel vagy szülővárosából jött lányokkal – sétált, mindvégig három-négylépésnyi távolságot tartott tőlük. Rosszalltam ezt a szokását, mert ha az utcán, tőle három-négylépésnyire egy csinos lányt láttam, soha nem tudhattam, hogy hozzá tartozik-e vagy sem. De ha Dzsou Si velem sétált, szorosan mellettem jött, és fogta a karomat, nehogy egy autó vagy villamos elüssön. Ez engem eléggé zavart,

hiszen miért kell egy ennyire rövidlátó fiatalembernek másvalakire ügyelnie – úgyhogy egész úton az aggódo feszültség állapotában botorkáltunk egymás mellett. Ezért aztán ha csak tehettem, kerültem, hogy sétálni menjek vele. Az arcára kiülő aggodalom rám is átragadt.

Nem tudni, a régi erkölcs diktálta-e neki vagy az új, de ha segíthetett valakin, akár a maga rovására, habozás nélkül vállalta az új terhet.

Utóbb tudatos váltást tervezett. Kerek perec közölte: meg akarja változtatni írásainak tartalmát is, formáját is. Erre azt mondtam, hogy nem lesz könnyű. Ha eddig kést és villát használt, most pedig át kell szoknia az evőpálcikákra, hogyan csinálja? Egyszerű választ adott: Az ember tanul.

És ez nem üres hengegés volt. A nulláról indulva tanult újra mindent. Ekkortájt hozta el látogatóba egy barátnőjét, bizonyos Feng Keng kisasszonyt. Egy ideje már beszélgettünk, s mivel még mindig valamiféle korlát feszülését éreztem kettőnk között, arra gyanakodtam, hogy a kisasszony gyors sikerre vágyó romantikus jellem. Továbbá, hogy őmiatta akar Dzsou Si újabban nagyregényt írni. De magamra is gyanakodtam: barátom múltkori eltökélt válasza talán érzékenyen érintette engedékeny, laissez-faire felfogásomat, és sértődöttségemet viszem át tudat alatt a leányra – akkor pedig semmivel sem vagyok különb az irtózatosan érzékeny, gőgös fiatal írónál, akiktől annyira ódzkodom.

Feng Keng kisasszony törékeny, de nem kimondottan szép teremtés volt.

III .

Csak a Baloldali Írók Ligájának megalakulása után jöttem rá, hogy az általam ismert Pai Mang azonos azzal a Jin Fuval, akinek Az Úttörő közli költeményeit. Egyik gyűlésükre elvittem egy amerikai újságíró kínai útikönyvének német fordítását, gondolván, hogy odaadom neki, hadd gyarapítsa a nyelvtudását. De mivel nem jött el, megint Dzsou Si segítségét kellett kérnem. Nem sokkal utóbb mindkettejüket letartóztatták, úgyhogy ez a könyvem is, elkoboztatván, a „háromstráfosok” és társaik kezébe került.

IV .

Ekkortájt kérte föl Dzsou Sit a Holnap Könyvkereskedés egy új folyóirat szerkesztőjéül, s ő a megbízást elfogadta. A kiadó tőlem is akart fordítást közölni, s megbízta Dzsou Sit, tudja meg, milyen honoráriumra tartok igényt. Én lemásoltam a Peisin Könyvesbolttal kötött szerződésemet, s a másolatot átadtam neki. Ő zsebre vágta, és elsietett. Ez 1931. január 16.-án késő este történt. Nem sejtettem, hogy ekkor találkozunk, ekkor köszönünk el egymástól utoljára.

Másnap Dzsou Sit letartóztatták egy gyűlésen, és megtudtam, hogy a hatóságok énrám is igényt tartanak, mert megtalálták a szerződésem másolatát Dzsou Si zsebében. Maga a szerződés igazán világos és érthető volt, de nem kívántam afféle sötét helyeken megjelenni, hogy megmagyarázzam.

Az Aranyhorda tatárjaival szembeszálló hadvezér, Jue Fei életéről szóló népszerű regényben szerepel egy tiszteletreméltó szerzetes, ő jutott eszembe. Lótusz-ülésbe helyezkedve szépen meghalt, mikor az őt üldöző poroszló átlépte a kolostor kapuját. S a következő párverset hagyta ránk:

Ha keletről jött törvény váгна szájon,
Én a Nyugati Édenkertbe vágyom.

Ez volt a legjobb módja, hogy itt hagyja a keserűség szolgák elgondolása szerint hullámozó tengerét. Amikor nincs „szabadító bajnok” a láthatáron, ez az eszményi kiút. De én, nem lévén tiszteletreméltó szerzetes, nem léphettem át a nirvánába kedvem szerint. Ráadásul imádtam élni. Úgyhogy megszöktem. Este elégettem barátaim régi leveleit, majd fogtam a fiamat, és feleségemmel szállodába költöztem.

Napokon belül elterjedt, hogy letartóztattak, tán meg is öltek; de Dzsou Siről szinte semmit nem tudunk. Némelyek szerint a rendőrök elvitték a Holnap Könyvkereskedésbe, s faggatóztak, dolgozott-e szerkesztőként vagy sem. Mások szerint a Peisin Könyvesboltba vitték, és faggatóztak, ő-e Dzsou Si vagy sem. Bilincsbe verve vitték – tehát súlyos vád lehetett ellene. De hogy mi legyen az a vád, senki sem tudta.

Két börtönből írt, földijeinek szóló levelét láttam. Az első így szólt:

„Január 24.

Harmincöt rab (köztük hét nő) társaságában tegnap érkeztem Lunghuába. Tegnap este láncra vertek bennünket – íme, a precedens, politikai foglyokat is meg lehet láncolni. A pörnek rengeteg szereplője van, ezért nem számítok rá, hogy hamar kiengednek; nagyon megköszönném, ha a könyvkereskedésben helyettesítenél. Amúgy minden rendben, németül tanulok Jin Fuval; kérek, mondd meg Csou úrnak – ez a valódi nevem, Csou Su-dzsen – hogy ne aggódják, nem kínoztak meg bennünket. A rendőrök és az állambiztonságiak többször is érdeklődtek a címe felől, de természetesen fogalmam sincs róla. Ne aggódjatok!

Minden jót!

Csao Sao-hsziung"

A hátoldalon ez állt:

„Szükségem van két rizses tálkára. Ha nem engednek beszélőre, hagyd ott a két tálkát Csao Sao-hsziung nevére.”

Nem változott semmit. Meg akart tanulni németül, hogy keményebben dolgozhasson, mint valaha. És ugyanúgy aggódott értem, mint amikor együtt sétáltunk. Némely dologban viszont tévedett. Sok politikai foglyot láncra vertek már előtte is; de hát Dzsou Si a valóságosnál sokáig tisztességesebbnek és felvilágosultabbnak képzelte a hatalmat – amíg meg nem tapasztalta, milyen kegyetlenül bánik vele és társaival.

Bár ez sem egészen igaz. Második levelének, melyet sajnos nem másoltam le, egészen más a hangneme. Elkeseredetten írja például, hogy Feng kisasszony arcát dagadtra verték.

Addigra még több lett a kósza hír. Némelyek szerint óvadék ellenében szabadlábra helyezhetik, mások szerint már elvitték Nankingba. Biztosat senki sem tudott.

Ráadásul egyre több levél és távirat tudakozódott énfelőlem. Anyám, Pekingben, belebetegedett az aggodalomba, sorra kellett írnom a leveleket, hogy rendbe hozzam a dolgokat. Ez vagy három hétbe beletelt.

Hidegre fordult az idő, s én azon töprengtem, adnak-e pokrócot Dzsou Siéknek azok, akik fogva tartják őket. Ekkor azonban megbízható forrásból kaptuk a hírt, hogy február hetedikén éjjel vagy nyolcadikán hajnalban Dzsou Sit és huszonhárom társát a lunghuai helyőrségi parancsnokságon kivégezték. Boncoláskor tíz golyót találtak a testében.

Hát így.

Késő éjszaka ott álltam a szálloda hátsó udvarán, az összevissza dobált hulladék között. A világ aludt, aludt a feleségem és a fiam is. Mélységesen átéreztem, hogy igen értékes barátaimat veszítettem el, Kína pedig igen értékes ifjú férfait. A keserűség első rohama után lassan megnyugodtam, de a szokás hatalma erőt vett nyugalمامon, s az alábbi sorokat fűztem össze:

Ismerem a hosszú tavaszi éjszakákat;
 Van feleségem, van gyermekem, őszülök;
 Álomban egy anya könnyeit látom,
 A város falán zászlós őrségváltás;
 Láttam, hogyan lesz kísértet barátaimból;
 Kardok éle közt haraggal keresem a versbe való szavakat.
 Lehajtom fejemet. Hogyan írhatok sort sor után?
 Víziszta holdfény süti sötét ruhám.

Az utolsó két sor nem bizonyult igaznak: végül leírtam a verset, és elküldtem egy japán énekesnek. Kínában ez a vers akkor nem jelenhetett meg. Szorosabb őrizet alatt álltunk, mint ha konzervdobozba zártak volna.

Emlékszem, Dzsou Si egyszer hazautazott Újévre, és olyan sokáig maradt, hogy amikor visszajött, némelyik barátja szemrehányásokkal illette. Mélységes szomorúan mesélte nekem, hogy édesanyja mindkét szemére megvakult, s ő nem bírta ott hagyni, mikor arra kérte, hogy egy kicsit maradjon még. Ismerem az anyai szívet, és tudom, mennyi szeretet lakott Dzsou Si szívében.

Az Északi Csillag első számába szerettem volna írni Dzsou Siről, de nem ment. Egyetlen dolgot cselekedhettem az emlékezetére: közlésre ajánlottam Kathe Kollwitz Az Áldozat című fametszetét, melyen egy kétségbeesett anya búcsúzik halott fiától. A metszetnek számomra külön jelentése volt.

A másik négy ugyanakkor meggyilkolt fiatal író közül soha nem láttam Li Vei-sent, és csak néhány szót váltottam egyszer Sanghajban Hu Jen-pinnel. Egy valakit ismertem viszonylag jól közülük, Pai Mangot (vagy Jin Fut), mivel többször váltottunk levelet, és a folyóiratomba is írt. De most egyetlen sorát sem találom. Azon a január tizenhetedik estén nyilván elégettem mindent, amit tőle kaptam – pedig még nem tudtam, hogy őt is letartóztatták. De megvan a német Petőfi-kötete, melyet átlapozva az egyik rövid vers margóján ott találtam a kézírásos fordítást:

Szabadság, szerelem!
 E kettő kell nekem.
 Szerelmemért feláldozom
 Az életet,
 Szabadságért feláldozom
 Szerelmemet.

A kötet második lapján a Hszu Pei-ken név áll; gondolom, ez volt az igazi neve.

Ma két éve egy szállodában lapultam, míg őket a kivégzőhelyre vitték. Tavaly ilyenkor fűtyülő puszkagolyók között menekültem a Nemzetközi Negyedbe, míg ők ki tudja, hol porladtak. Csak az idei évfordulón ülök megint itthon, míg a világ, s benne a feleségem és a fiam nyugodtan alszik. Ismét mélységesen átérzem, hogy igen értékes barátaimat veszítettem el, Kína pedig igen értékes ifjú férfait. A keserűség újabb rohama után lassan megnyugszom, de a szokás hatalmas erővel vesz nyugalmamon, és írni készlet.

Ha minden így marad a mai Kínában, továbbra sem jelenhet meg, amit írok. Ifjú koromban olvastam Hsziang Cu-si Emlékezéseit, s mélyen elítéltem szegényt, amiért alig írt néhány oldalt, máris befejezte. Ma már megértem.

Ma nem az ifjak írják meg az öregek nekrológját. Az utóbbi harminc év során annyi ifjú ember kiontott vérének láttam eláradni, hogy elmerülök ebben az áradatban, és nem kapok levegőt. Annyit tehetek, hogy tollat fogok, és írok még néhány cikket, mintegy lyukat fúrva az alvadé véren át, hogy nyomorúságos módon némi levegőhöz jussak.

Micsoda világ ez? Oly hosszú az éjszaka, oly hosszú az út, hogy legjobban volna mindent elfelejtenem, vagy legalább befognom a számat. De tudom, hogyha merek emlékezni, és merek szólni, akkor eljő az idő, hogy mások is emlékeznek majd, és mások is szólnak róluk...

1933. február 7. és 8.

Magyar fordítás: **Mesterházi Márton**©

Fordította: **Magyar Rádió zrt**©